

Bozar

Jaarverslag 2024

‘Bij Bozar, als kunstenhuis leggen we opnieuw sterker de nadruk op de kunsten. Kunstenaars en het artistieke erfgoed vormen onze voornaamste inspiratiebron en drijfveer.’

Voorwoord

‘Laat de mens gaan waar hij nooit is geweest, ervaren wat hij nooit heeft ervaren, denken wat hij nooit heeft gedacht, zijn wat hij nooit is geweest. We moeten hem daarbij helpen, we moeten die vervoering en die crisis uitlokken, laten we onthutsende objecten maken.’

Paul Nougé

Bozar is aan een nieuw verhaal begonnen. Eind 2023 bespraken we met alle teams een strategische visie – tekst die de bakens uitzet voor de gewenste verandering. Het klinkt vanzelfsprekend maar als kunstenhuis leggen we opnieuw sterker de nadruk op de kunsten. Kunstenaars en het artistieke erfgoed vormen onze voornaamste inspiratiebron en drijfveer. Prioriteit numero één is Bozar opnieuw uitbouwen tot ‘een leesbaar, coherent en herkenbaar project dat collegiaal wordt gedragen door de artistieke en de operationele teams die op dezelfde lijn staan’. Mensen vanuit de diverse teams beter doen samenwerken: daar maakten we in het voorjaar 2024 werk van.

Tijdens het Belgisch Voorzitterschap vervulde Bozar met verve de verbindende rol van federale culturele instelling. België is een land van eigenzinnige kunstenaars. Heel wat artiesten wisten zich vanuit een buitenbaan internationaal te lanceren. In onze tentoonstellingscircuits traden drie generaties kunstenaars aan die de brug sloegen tussen kunstdisciplines en een boontje hadden voor Brussel en het Paleis voor Schone Kunsten: de schilder James Ensor, de Belgische surrealist en filmmaker Chantal Akerman. De retrospectieve Ensor in 1929 in het Paleis voor Schone Kunsten blijft de allergrootste ooit. René Magritte, Paul Delvaux en E.L.T. Mesens waren hier in de jaren 1930 kind aan huis. Chantal Akerman maakte in de jaren 1990 ook in het Paleis voor Schone Kunsten de overstap van de filmwereld naar de tentoonstellingszaal. Naast hun liefde voor Brussel en het samenspel met andere kunsten delen Ensor, de Belgische surrealist en Akerman een opstandige geest. Door de vele reproducties van René Magritte van terugkerende motieven als bolhoeden, paraplu’s en appels en de hoge waarde op de kunstmarkt zijn we het wat vergeten: de surrealist wilden niets minder dan met ontluisterende beelden en poëzie de wereld veranderen. Waar konden de Belgische surrealist, de theatrale Ensor en Chantal Akerman beter tot hun recht komen en vanuit diverse invalshoeken worden belicht dan in het Paleis voor Schone Kunsten?

In september 2024 zette onze Opening Week de toon voor een nieuw Bozar, zoals bedacht door de nieuwe artistieke leiding. Tijdens deze sprankelende week trokken filmmaker Apichatpong Weerasethakul en het trio van Franse filosofen Edouard Louis, Didier Eribon en Geoffroy de Lagasnerie volle zalen.

De herfst van 2024 stond in het teken van lancering van nieuwe formats bij Bozar:

- Portretten (o.a. Caroline Shaw met 2 concerten)
- Opening van de 23, onze nieuwe filmzaal, en de start van een gloednieuw cinema programma
- De “Bozar all over the P(a)lace” die zich steeds meer profileren als niet te missen multidisciplinaire ontmoetingen en het performanceprogramma in de Hortahal
- De eerste “Staging the concert” door een samenwerking met architectenbureau Robbrecht en Daem, waarbij een compositie van Bartok ruimtelijk wordt vormgegeven.

Een nieuw model voor collectieve tentoonstellingen zag het levenslicht: “Love is Louder”, bedacht door en voor Bozar, met een collectieve curatie die meer zichtbaarheid biedt aan levende kunstenaars. Het Expo-team van Bozar werkte samen, als een groot collectief gebaar, aan een tentoonstelling die de kracht van liefdevolle betrokkenheid en de maatschappelijke impact ervan weerspiegelt. “Love is Louder” viert empathie, vriendschap en liefde als verbindende krachten die luid kunnen weerklinken — een universeel thema dat zich ontvouwt doorheen het hele Bozar-programma. Dit curatorische model moedigt de verschillende afdelingen van Bozar aan om met elkaar in dialoog te gaan.

Andere formules werden in dit nieuwe seizoen verkend, zoals de “Concerts Croissant” of de eerste grote VR-ervaring bij Bozar met de installatie “A Conversation with the Sun” van Apichatpong Weerasethakul. Al deze formats injecteren nieuwe energie in Bozar, maken het programma duidelijker, nodigen het publiek uit om zich buiten hun gewoontes te laten leiden en laten een polyfonie van stemmen horen.

Sommige veranderingen bij Bozar spelen zich vooral achter de coulissen af en zullen de komende maanden en jaren verder hun vruchten afwerpen. In de afdelingen muziek en tentoonstellingen kwamen nieuwe directeuren aan zet. Er wordt in het artistieke programma al veel sterker op elkaar ingespeeld. Onze podiumzalen op de benedenverdieping – de Terarken zalen, Zaal M en Studio – worden ingrijpend gerenoveerd. Het biedt nieuwe, levendige mogelijkheden.

Bozar zet in op een blijvende impact, op positieve, duurzame verandering.

“Centraal dit jaar staan een meerstemmige blik en een vernieuwde artistieke visie”.

DE MORGEN

**‘Het Britse kunstmagazine
Frieze plaatste expo Akerman zelfs
in hun «Top 10» beste tentoonstellingen
van 2024 in Europa’**

Bozar in cijfers

In 2024 verwelkomde Bozar **625.840 bezoekers**.

- Vorig jaar vonden **323.459** bezoekers hun weg naar de **tentoonstellingen** van Bozar. Ten opzichte van 2023 is dit **een stijging van 56% procent**, toen bezochten net geen 207.000 mensen de tentoonstellingen.
- In 2024 verwelkomde Bozar **152.715 bezoekers** op haar **227 concerten**.
- Er kwamen **29.041 bezoekers** naar de lezingen en debatten van Bozar
- **12.040 bezoekers** kwamen kijken naar Bozar's **106 filmvoorstellingen**, waaronder **17 premières**
- Er kwamen **4.027 bezoekers** naar 'Bozar All Over the P(a)lace', de nocturnes van Bozar, en **3.378 bezoekers** naar de verschillende performances en **10.872 bezoekers** in Bozar naar *Museum Night Fever*.
- **90.308 bezoekers** voor externe producties die in Bozar plaatsvonden, zoals bijvoorbeeld de Koningin Elisabethwedstrijd.

Tentoonstellingen

In 2024 vonden meer dan **323.000 bezoekers** hun weg naar de tentoonstellingen van Bozar.

Met '**Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België**' vierde Bozar 100 jaar surrealisme. De tentoonstelling viel erg in de smaak. **Bijna 118.886** bezoekers kwamen kijken naar de tentoonstelling die bruisde van geestige en vaak provocatieve humor. Goed voor een 4de plaats van de meest bezochte expo's van Bozar ooit, na Keith Haring, David Hockney en Michaël Borremans. Het *augmented reality* parcours rond surrealisme, '**Ceci n'est pas une exposition**' trok zo'n **2.500 bezoekers**.

Met '**James Ensor, Maestro**' (**49.427 bezoekers**) en '**Chantal Akerman: Travelling**' (**24.737 bezoekers**) was Bozar helemaal Belgisch gekleurd, tijdens het Belgische voorzitterschap van de Raad van de EU. Ze trokken samen zo'n **75.000** bezoekers aan. De Britse kunstmagazine FRIEZE plaatste expo Akerman zelfs in hun «Top 10» beste tentoonstellingen van 2024 in Europa.

Het najaar stond in het teken van liefde en artistieke koppels. De tentoonstelling *Love is Louder*, waarin 80 kunstenaars de liefde van de jaren '60 tot nu belichtten, lokte **49.484 bezoekers**. Ook *Bozar Arcade* keerde terug. De interactieve ruimte met videogames en mediakunst trok met '*Love and Emotions in Video Games*' **5.981 bezoekers**. Tot slot bezochten **zo'n 52.161** bezoekers de tentoonstelling '**Hans/Jean Arp & Sophie Taeuber-Arp. Friends, Lovers, Partners**', die nog tot 19 januari liep.

De expo '**Rotor. Entangled Matter**' over het hergebruik van bouwmaterialen en grondstoffen bracht dan weer **18.500** bezoekers naar Bozar.

Muziek

In 2024 verwelkomde Bozar **152.715 bezoekers** op haar **227 concerten**.

De iconische Henry Le Boeufzaal, de grootste concertzaal van België, verkocht maar liefst **39 keer** volledig uit. Daarnaast opende Bozar vorig jaar de **Terarkenzaal**. De voormalige ondergrondse parking, dan polyvalente zaal, werd begin 2024 gerenoveerd tot een unieke locatie voor *underground* en elektronische concerten. Met een drukke agenda van **38 concerten** was de zaal meteen een succes.

Een multidisciplinair Paleis

In 2024 bracht Bozar bijzondere stemmen van de 21e eeuw waaronder **Thomas Pikkety, Emmanuel Carrère, Eileen Myles, Edouard Louis, Geoffroy de Lagasnerie en Didier Eribon, Stefan Hertmans en Ovidie** naar het podium van *Writers & Thinkers*. Zij bogen zich met het publiek over de grote thema's van vandaag. In totaal kwamen **29.041 bezoekers** naar de **45 lezingen en debatten**.

Bozar programmeerde in 2024 **106 filmvoorstellingen**, waaronder **17 nog nooit eerder in België getoonde films**. In totaal bracht Bozar Film **12.040 bezoekers** naar het Paleis.

Zes keer organiseerde Bozar een **nocturne 'Bozar All Over The P(a)lace'**. Die brachten in totaal **4.027 bezoekers** naar Bozar voor een multidisciplinair programma van tentoonstellingen, concerten, talks, filmvertoningen, rondleidingen, optredens en dj-sets.

In 2024 presenteerde Bozar een reeks van **9 performances** in de Hortahal. Internationaal gerenommeerde performers zoals **Mette Ingvarstsen, Alessandro Sciaronni, Boris Charmatz en Eszter Salamon** dompelden **3.378 bezoekers** onder in een intieme dialoog tussen beweging, architectuur en muziek.

Bozar for the arts

Belgische focus

De eerste helft van 2024 kondigde zich groots aan met het **Belgische Voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie**. Bozar presenteerde binnen dit kader, en met de steun van de FOD Buitenlandse Zaken en de Kanselarij van de Eerste Minister, een multidisciplinair programma dat niet alleen ons Belgische talent in de verf zette, maar ook de invloed van bekende en (onterecht) minder bekende Belgische kunstenaars op internationaal niveau in een nieuw daglicht zette. Het startschot van het Voorzitterschap werd gegeven met een openingsconcert onder de artistieke leiding van Jef Neve en met deelname van onder anderen Lorenzo Gatto, Selah Sue en Charlotte Adigéry. Dit concert was de feestelijke aftrap van het officiële programma van het Belgische Voorzitterschap en werd dan ook druk bijgewoond door Belgische, Europese en Internationale politieke en diplomatieke vertegenwoordigers. Met beloftevolle musici uit 27 landen van de Europese Unie bracht Bozar de dynamiek van het jonge Europese talent naar het podium van de Henry Le Bœufzaal (09.05.2024). We sloegen de handen in elkaar met het Palais des Beaux-Arts van Charleroi en het Concertgebouw Brugge om dit orkest naar België te halen voor een unieke tournee met residenties en concerten in de drie steden. Een speciale opdracht voor een stuk van componiste Annelies Van Parys ging voor de gelegenheid in wereldpremière.

Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België (21.02-16.06.2024) vierde de honderdste verjaardag van de surrealistische beweging en het surrealistisch manifest van André Breton uit 1924. Anders dan de vele tentoonstellingen die in dit jubileumjaar over de hele wereld plaatsvonden, focuste de Bozar-tentoonstelling op de Belgische kant van de beweging. De Belgische groep volgde een eigen weg en ging tegelijkertijd de dialoog aan met de Franse en internationale beweging. De dichter Paul Nougé legde een sterke klemtoon op het revolutionaire karakter van het surrealisme, op subversieve humor en de spanning tussen woord en beeld. Voor deze gelegenheid werkte Bozar nauw samen met de bureaus van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, die ook een tentoonstelling aan het surrealisme wijdde.

De tentoonstelling, samengesteld door surrealisme-expert Xavier Canonne, koos voor een eigentijdse benadering van de beweging met een klemtoon op het dynamische en revolutionaire karakter van het surrealisme. De scenografie van het architectenbureau URA versterkte die energie door een labyrint te creëren van 'zwevende' muren voor de kunstwerken en de vaste muren te reserveren voor citaten en verklarende teksten. Hierdoor werd het surrealistische samenspel tussen 'woord en beeld' nog sterker benadrukt. De tentoonstelling bracht maar liefst **118.886 bezoekers** op de been en kreeg heel wat aandacht van de nationale en internationale pers, van de *New York Times* tot de *Financial Times*.

“Histoire de ne pas rire vormt geen gewone eregalerij vol bekende namen, maar is een desoriënterende ontdekkingstocht doorspekt met humor. En ook de vrouwelijke surrealisten eisen hun plek op.”
(Sofie Van Hyfte voor De Morgen, 27.02.2024)

Ter gelegenheid van deze tentoonstelling werd het avant-gardemeesterwerk *Histoire de détective* van Charles Dekeukeleire getoond, live op piano begeleid door pianist Seppe Gebruers (26.02.2024). De iconische avant-gardefilm *Un chien andalou* van Luis Buñuel (19.05.2024) mocht niet ontbreken. De Spaanse regisseur werkte samen met Salvador Dalí aan dit eerste surrealistische meesterwerk. Brussels Philharmonic tekende present voor de begeleiding van dit bijzondere cineconcert waarbij de film twee keer getoond werd, telkens met een andere soundtrack: eerst *Scénario* van Mauricio Kagel en dan *Tristan und Isolde* van Richard Wagner. Tijdens een literaire nocturne (20.03.2024) kon het publiek vijf schrijvers (Sulaiman Addonia, Elke De Rijcke, Astrid Harens, Lisette Lombé & Peter Verhelst) ontmoeten die hen begeleidden langs hun favoriete schilderij in de tentoonstelling.

Aan de hand van een honderdtal werken focuste de tentoonstelling **James Ensor. Maestro (29.02-23.06.2024)** op het theatrale aspect van de kunstenaar. Ensor is veel meer dan de schilder van maskers en geraamtes waarvoor hij vaak wordt versleten. Dat is de hoofdboodschap die curator Xavier Tricot de bezoeker meegaf. Ensor is naast schilder een begenadigd redenaar en schrijver, een muziekliefhebber en componist. Hij blonk ook uit in diverse technieken op papier. Ensor schreef niet alleen de muziek voor de ballet-pantomime *La Gamme d'Amour*, hij ontwierp ook de decors en kostuums. De tentoonstelling zoomde verder uit naar de *fêtes galantes* en *jardins d'amour* in de traditie van Antoine Watteau. Naast 30 schilderijen waren er een 120-tal werken op papier te zien, voornamelijk tekeningen en etsen, maar ook foto's en documenten. Heel wat werken uit privéverzamelingen waren zelden of nooit eerder getoond.

James Ensor. Maestro maakte deel uit van het Ensorjaar (ENSOR2024) in Vlaanderen en Brussel, in het kader van de 75e verjaardag van de dood van de kunstenaar. De tentoonstelling trok meer bezoekers dan ingeschat (**49.427**) en kreeg lovende kritieken.

“In Bozar in Brussel loopt een van de meer opvallende expo's uit dit Ensorjaar: James Ensor. Maestro, met naast schilderijen en prenten ook een focus op de muziekstukken die de Oostendse kunstenaar componeerde.” (Joris Vergeyle voor VRT MAX).

De tentoonstelling markeerde ook de eerste culturele samenwerking met Kom op tegen Kanker, waarbij 15% van de ticketverkoop naar de strijd tegen kanker ging. Ensors interesse in muziek en zijn werk als componist kwamen eveneens aan bod.

Tijdens haar carrière als filmmaakster verkende **Chantal Akerman** een breed scala aan filmgenres. In 1995 maakte ze de overstap van de bioscoop naar het museum – ook naar de zalen van het Paleis voor Schone Kunsten – en transformeerde ze haar films in installaties. De tentoonstelling **Travelling (14.03-21.07.2024)** presenteerde een selectie van deze installaties, evenals een groot aantal unieke en niet eerder gepubliceerde productie- en werkdocumenten uit haar archieven.

Het project, samengesteld door Laurence Rassel, is het resultaat van een samenwerking tussen Bozar, de Chantal Akerman Foundation en CINEMATEK, die parallel aan de tentoonstelling een volledige retrospectieve van Chantal Akermans cinematografische werk organiseerde, aangevuld met een selectie films die voor haar belangrijk waren. Ook Bozar Cinema wijdde een groot deel van het programma aan het oeuvre van Akerman, met Close-ups en filmvertoningen van regisseurs Sharon Lockhart, Laura Mulvey, Sarah Lederman en Wang Bing. Eileen Myles (die/hun), Amerikaanse schrijver en dichter, schreef al eerder het voorwoord bij de Engelse uitgave van Akermans boek *Ma mère rit*. Tijdens de tentoonstelling verbleef ze in het appartement van het Paleis voor Schone Kunsten, schreef Myles gedichten in de bezoekersgids van de tentoonstelling en ging in gesprek met het Brusselse publiek in een goed gevulde Henry Le Boeufzaal. *D'Est en Musique* van celliste Sonia Wieder-Atherton, een concertpresentatie van Chantal Akermans documentaire en installatie *D'Est*, vulde het programma verder aan.

De tentoonstelling trok niet alleen **24.737 bezoekers** maar kreeg ook een vermelding in de Top 10 van Europese tentoonstellingen van het jaar door het tijdschrift Frieze. De tentoonstelling reisde vervolgens door naar het Jeu de Paume in Parijs, die de catalogus in samenwerking met Bozar realiseerde, hetgeen het mogelijk maakte om meer dan 100.000 extra bezoekers aan te trekken. In 2025 zal de tentoonstelling in het Centro Cultural de Belém - CCB in Lissabon te zien zijn, en er zijn gesprekken gaande voor een Amerikaanse etappe in 2026.

Bozar all over the P(a)lace

Bozar kwam na de corona-periode op de proppen met tentoonstellingsnocturnes die wat extra's in petto hadden. Dit format groeide in 2024 uit tot gecureerde avonden die kunst disciplines samenbrengen en diverse ruimten van het Paleis voor Schone Kunsten bespelen. Tijd ook voor een nieuwe naam met een klemtoon van het levendige karakter van de avonden die tentoonstellingsruimte, concertzaal en plek voor performances en lezingen door elkaar laten lopen. Elke laatste donderdag van de maand vond een grote transdisciplinaire avond plaats die inspeelt op een tentoonstelling of een thema dat dan centraal staat. In februari gaf het Afropolitan Festival het startsein van de uitgebreide aanpak. In maart vormde het surrealisme de inspiratie, in april James Ensor en in mei Chantal Akerman. Vanaf september werd het programma hernomen met een focus op het werk van Hans/Jean Arp et Sophie Taeuber-Arp. In oktober stond de architectuurtentoonstelling van Rotor centraal. Tot slot stond het programma in november in het teken van *Love is Louder*. Het programma omvat performances, kleine concerten, talks, geleide bezoeken (ook voor doven en slechthorenden) en dj-sets.

“Chaque dernier jeudi du mois, de 18h à minuit, Bozar se livre tout entier aux noctambules pour 10 euros. Une fièvre qu'on n'avait pas connue depuis longtemps : essayer la nocturne, c'est l'adopter!”
(Xavier Flament in L'Echo, 22.05.2024)

Love

Er hing liefde in de lucht in Bozar in de herfst van 2024! Met de groepstentoonstelling **Love is Louder**, te zien in het Ravensteincircuit van 12 oktober 2024 tot 5 januari 2025, presenteerde Bozar het werk van 80 hedendaagse kunstenaars uit 27 verschillende landen (waaronder 10 uit België). Ook de andere artistieke disciplines wijdde verschillende activiteiten aan het thema 'liefde' en 'koppels in de kunst', in lijn met de visie van CEO & Artistic Director Christophe Slagmuylder om Bozar verder uit te bouwen tot een transdisciplinair en gastvrij huis voor de kunsten.

Love is Louder presenteerde het werk van internationaal gerenommeerde evenals opkomende kunstenaars, met een selectie werken die zowel gevarieerd als aantrekkelijk waren. Er werden twee nieuwe opdrachten gegeven: aan het begin van de tentoonstelling maakte de Belgische kunstenaar Kasper Bosmans een grote muurschildering - zijn grootste tot nu toe; in de laatste zaal van de tentoonstelling creëerde de Amerikaanse kunstenaar Julianne Swartz een interactieve installatie.

Het project kreeg veel aandacht in de pers en werd ook gepresenteerd in verschillende televisieshows in België en het buitenland. De tentoonstelling werd bijvoorbeeld gekozen door TV5 Monde als locatie voor drie edities van het programma *400 millions de critiques*, dat in de gehele Franstalige wereld wordt uitgezonden. Uiteindelijk bracht de tentoonstelling maar liefst **49.484 bezoekers** op de been.

Samen met de tentoonstelling *Love is Louder*, die in oktober werd geopend, presenteerde Bozar een driedaags minifestival. Elektronische muziek, tango, songwriters: artiesten geïnspireerd door de liefde in al haar vormen. Ook **Bozar Arcade** keerde terug voor een tweede editie in het kader van *Love is Louder*, met videogames gemaakt door kunstenaars die liefde en emoties onderzochten. Toegang tot Arcade was inbegrepen bij het toegangsticket voor de tentoonstelling (of apart beschikbaar).

In nauwe samenwerking met de afdeling WILD verwelkomde Bozar Expo **Le Pavillon des Amours (aka Pav.Lov.)** van de Franse kunstenaar Laetitia Badaut-Haussmann (28.11- 01.12.2024). Het werk bestond uit een sculpturale installatie die vier dagen lang in de Hortahal getoond werd en diende als ruimte voor een programma van discussies en performances.

‘De liefde klinkt luid en helder in Bozar’
(Ines Minten, De Standaard, 14.10.2024)

Het departement cinema tenslotte wijdde een Close-Up aan twee cinematografische koppels: het Oostenrijkse duo **Tizza Covi & Rainer Frimmel** en het Frans-Italiaanse koppel **Louise Lemoine** en **Ila Beka**.

Tentoonstellingen

Bij Bozar Tentoonstellingen gaat artistieke excellentie hand in hand met experiment en wordt een evenwicht gezocht tussen 'blockbusters' en meer gedurfde tentoonstellingsvormen. De tentoonstellingen verruimen onze visie op kunst. Ze werpen een nieuwe blik op beroemde figuren (zoals James Ensor en René Magritte) en brengen onderbelichte werken voor het voetlicht (zoals die van Jane Graverol of Rachel Baes in *Histoire de ne pas rire*). De tentoonstellingen moedigen de wisselwerking tussen verschillende artistieke genres aan – van film en installatie tot schilderkunst en publicaties – en versterken de dialoog tussen kunstgeschiedenis en hedendaagse creatie. Tot slot plaatsen onze projecten ook het artistieke erfgoed en de geschiedenis van Bozar en België in de kijker.

Hans/Jean Arp & Sophie Taeuber-Arp

Na de focus op het Belgische Voorzitterschap in de eerste helft van 2024, hebben de tentoonstellingen van de tweede helft van het jaar zich in een resoluut internationale context ingeschreven. Zo hebben we het culturele seizoen in september geopend met een belangrijke tentoonstelling gewijd aan het werk van de kunstenaars **Hans/Jean Arp en Sophie Taeuber-Arp** (20.09.24–19.01.25). Deze originele productie van Bozar – die aansluitend doorreist naar het Henie Onstad Museum in Noorwegen – werd geconcipieerd door Walburga Krupp, een gerenommeerd expert van het werk van Taeuber-Arp. De tentoonstelling omvatte meer dan 230 kunstwerken (en 70 archiefdocumenten), afkomstig uit alle delen van Europa en daarbuiten. De tentoonstelling, getiteld *Friends, Lovers, Partners*, was de eerste die het werk van beide kunstenaars op een exhaustieve manier samenbracht, en zo de verwevenheid van hun leven en werk toonde. Naast het in kaart brengen van hun carrières, toonde de expo ook hun belang in de ontwikkeling van de Europese avant-garde in de eerste helft van de 20e eeuw. De tentoonstelling was verder nauw gelieerd aan de geschiedenis en de huidige missie van Bozar, door het belang van transdisciplinariteit in het werk van Arp en Taeuber-Arp te laten zien. Hun dadaïstische geest veroverde zo heel Bozar en leidde tot nieuwe manieren om historische figuren en praktijken te onderzoeken.

Als onderdeel van de tentoonstelling Hans/Jean Arp & Sophie Taeuber-Arp werd een bezoekersgids voor kinderen ontwikkeld. Een reeks activiteiten in verband met de werken in de tentoonstelling worden aangeboden om hen aan te moedigen ze beter te bekijken en er inspiratie uit te putten.

De tentoonstelling verwelkomde ongeveer **44.005 bezoekers**. De visibiliteit van de tentoonstelling *Hans/Jean Arp & Sophie Taeuber-Arp* in de pers was bijzonder uitgebreid met ongeveer 120 artikelen in de nationale en internationale pers. De expo was meermaals opgenomen in de "beste expo's van het najaar 2024" lijsten (o.m. door NRC, Beaux-Arts Magazine, Le Soir, De Standaard). De pers benadrukte de kwaliteit van de tentoongestelde werken, de relevantie van de dialogen, de originaliteit van de 'duo-werken' en de herontdekking van Sophie Taeuber-Arps oeuvre.

'Deze tentoonstelling is een unieke gelegenheid om kennis te maken met zowel het werk dat ze samen hebben gemaakt als de heel eigen weg die ze elk afzonderlijk hebben gevolgd.'

COLLECT

Bozar heeft ook een eerste reeks **podcasts** gecreëerd, die dieper ingingen op het buitengewone leven van Sophie Taeuber-Arp. Deze reeks was beschikbaar voor bezoekers in een speciaal daarvoor ingerichte ruimte aan het einde van de tentoonstelling, evenals online en op verschillende streamingplatforms. Meer dan 3.200 mensen hebben de podcast al gedownload. De podcast werd ook aangehaald in verschillende artikelen en uitzendingen, en werd geselecteerd voor de Prix des Grandes ondes op het Festival Longueur d'ondes in Frankrijk.

Naast de grote tentoonstellingen zijn er in de herfst ook twee kleinere, maar niet minder belangrijke projecten geopend: **Rotor. Entangled Matter** en **Monira Al Qadiri. The Archaeology of Beasts**.

De tentoonstelling van **Rotor** (16.10.24–12.01.25), in samenwerking met A+ Architecture in Belgium opgezet, was een onconventionele retrospectieve van het Brusselse architectenbureau, dat bekendstaat als pionier in hergebruik en circulariteit van bouwmaterialen. In plaats van zich alleen te concentreren op vroegere projecten van Rotor, werd aan de filmmakers Beka & Lemoine gevraagd om 9 nieuwe films te maken die belangrijke locaties voor de extractie of herbestemming van bouwmaterialen onderzochten. Deze innovatieve benadering vond een enthousiast publiek, in het bijzonder tijdens de lezing op de openingsavond van de tentoonstelling, die 1.200 mensen bijwoonden. In totaal trok *Entangled Matter* **18.500 bezoekers**.

Ten slotte realiseerde Bozar een tentoonstelling met nieuwe werken van de kunstenaar **Monira Al Qadiri**, geboren in Koeweit en woonachtig in Berlijn. De tentoonstelling werd gepresenteerd in de Antichambres vanaf medio november 2024. Door een reflectie op actuele kwesties te combineren met een fascinatie voor de mythologie van het oude Egypte, markeren de vier nieuwe werken die voor deze tentoonstelling werden gecreëerd een nieuwe wending in het werk van de kunstenaar.

Vernieuwd tentoonstellingsbeleid

De tentoonstelling **Love is Louder** was de eerste in een reeks grote thematische tentoonstellingen die werden/worden ontwikkeld door Zoë Gray, recent aangesteld als Directeur Tentoonstellingen. De tentoonstelling werd gezamenlijk georganiseerd door verschillende leden van het Bozar Expo-team. Het was de eerste keer dat het team zo direct betrokken was bij het cureren van een tentoonstelling in Bozar, wat een belangrijke nieuwe wending markeert in het tentoonstellingsbeleid. Door bewust een thema te kiezen dat toegankelijk is en waar ieder van ons ervaring mee heeft, was *Love is Louder* een poging om het tentoonstellingspubliek in Bozar te verbreden en nieuwe bezoekers aan te trekken. En het was een succes, met bijna 49.484 bezoekers in minder dan drie maanden, waarvan velen voor het eerst naar Bozar kwamen. Tijdens de Museum Night Fever verwelkomde Bozar op één avond zelfs meer dan 10.000 bezoekers in de tentoonstelling *Love is Louder!*

‘De tentoonstelling *Love is Louder* was een poging om het tentoonstellingspubliek in Bozar te verbreden en nieuwe bezoekers aan te trekken, het was een succes’

**‘In totaal mochten we 152.715
toeschouwers verwelkomen op 227
concerten in alle muziekstijlen,
de Henry Le Bœufzaal verkocht
maar liefst 39 keer volledig uit’**

Muziek

2024 was opnieuw een jaar waarbij alle zalen van het Paleis voor Schone Kunsten zich vulden met een breed scala aan muzikale activiteiten. Verspreid over twee artistieke seizoenen (23-24 en 24-25) boden we opnieuw een aantal niet te missen evenementen voor muzik liefhebbers aan: zo was er de *Mattheuspassie* met het Collegium Vocale onder leiding van Philippe Herreweghe, of het gitaarduo Thibaut Garcia en Antoine Morinière in de Protestantse Kapel. Een overvol concert voor Vox Luminis en Freiburger Barockorchester met een herontdekking van een 17e-eeuwse partituur, of het zeldzame Requiem van Fauré met Hervé Niquet en het Concert Spirituel. We gaven een portret aan Caroline Shaw, een van de meest invloedrijke componisten in de hedendaagse klassieke muziek, en kregen verder ook Bryce Dessner, het Chineke! Orchestra, Ivan Fischer en het Budapest Festival Orchestra en Cecilia Bartoli over de vloer. In totaal mochten we **152.715 toeschouwers** verwelkomen op **227 concerten** in alle muziekstijlen: barok, grote symfonieorkesten, jazz, electro, global, grote solisten, enz.

De Henry Le Bœufzaal verkocht maar liefst 39 keer volledig uit. Daarnaast opende Bozar in 2024 jaar de Terarkenzaal, na de tijdelijke sluiting van de Kamermuziekzaal en de Studio voor renovatie. De voormalige ondergrondse parking, dan polyvalente zaal, werd begin 2024 gerenoveerd tot een unieke locatie voor underground en elektronische concerten. Met een drukke agenda van 38 concerten was de zaal meteen een succes.

Een nieuw duo aan het roer van Bozar Music

In 2024 werd een nieuwe directie aangesteld voor het departement Bozar Music: **Aurore Aubouin**, als Head of Music, Artistic Planning and production en **Jeroen Vanacker**, als Head of Music and Programming. De Directie van Bozar heeft gekozen voor een combinatie die elkaar aanvult om het transformatiewerk dat voor de komende seizoenen in het verschiet ligt en de implementatie van een nieuwe artistieke visie tot een goed einde te brengen. Het muzikale seizoen 2025-26 zal het eerste zijn dat hun artistieke stempel draagt.

Opening Week

Tijdens de Opening Week van het nieuwe muziekseizoen in september 2024 kon een breed publiek van verschillende generaties het Paleis overnemen in een onnavolgbare sfeer: van de Club Night, jazzavond tot de Dada Disco familiedag.

Het Budapest Festival Orchestra en zijn dirigent Ivan Fischer nodigden het European Union Youth Orchestra uit voor een uitzonderlijke avond met de *Zevende symfonie* van Dvorak in het kader van het Hongaarse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie.

De beroemde Iraanse zanger Houmayoun Shajarian gaf een uitzonderlijk concert voor een volle zaal, en bracht zowel de Iraanse gemeenschap als een divers en nieuwsgierig publiek samen.

Het Franse ensemble La Tempête opende een hele nieuwe wereld van mogelijkheden door de Henry Le Bœufzaal over te nemen met een mix van barokke en hedendaagse muziek, tegen een achtergrond van licht en ruimte met extreme finesse en intelligentie.

Internationale Symfonieorkesten

In 2024 verwelkomde Bozar **12 internationale orkesten**, waaronder twee van de beste uit Noord-Amerika. Het prestigieuze Chicago Symphony Orchestra opende het seizoen in januari onder leiding van Ricardo Muti, en het Dallas Symphony Orchestra onder leiding van Fabio Luisi en violiste Anne-Sophie Mutter sloot het seizoen af in juni. In oktober liet de Finse dirigent Klaus Mäkelä, aan wie Bozar het hele seizoen een portret wijdt, in Tsjajkovski's *Vierde symfonie* horen hoe de band die hij met het Oslo Filharmonisch Orkest heeft opgebouwd, kan leiden tot een unieke en emotionele muzikale ervaring. Het Chineke! Orchestra, dat zowel in samenstelling als in repertoire de diversiteit in de klassieke muziekwereld een boost wil geven, bracht de wereldpremière van *Concerto for orchestra* van de jonge Amerikaanse componist Brian Raphael Nabors. Tot slot gaven het Orchestre des Champs-Élysées, Collegium Vocale Gent en hun dirigent Philippe Herreweghe in december een meesterlijke uitvoering van Beethovens *Negende symfonie* voor een volle zaal.

Het **Klarafestival**, waarvan Bozar een bevoorrechte partner is, omvatte ook een aantal grote symfonische concerten. We verwelkomden het Hong Kong Philharmonic Orchestra met dirigent Jaap Van Zweden en pianist Alexandre Kantorow. Of nog, om het festival af te sluiten, het Deutsches Symphonie Orchester Berlin onder leiding van de veelbelovende jonge dirigent Tarmo Peltokoski.

Hedendaagse muziek

In de muziek van de 20e en 21e eeuw vinden we een verbazingwekkend scala aan stijlen, klanken en repertoires die nog te vaak onderbelicht blijven. Bozar is vastbesloten om deze muzikale schatten krachtig te belichten.

November was de maand van de hedendaagse muziek, met projecten die Bozar presenteerde in het kader van het Ars Musica-festival. Zo was componist **Caroline Shaw** aanwezig, wiens portret Bozar het hele seizoen 24-25 zal kleuren, en **Bryce Dessner**, een veelzijdige artiest wiens concerto- en kwartetwerk een ware ontdekking was voor het publiek.

**“Caroline Shaw is niet in een genre te vangen.
In Bozar mag ze dit jaar alle facetten van zichzelf tonen.”**
DE STANDAARD

Ter gelegenheid van hun veertigste verjaardag lanceerde het legendarische **Kronos Quartet** in 2015 Kronos Fifty for the Future: een hedendaags repertoire van 50 composities met als doel de traditie van het strikkwartet levendig en actueel te houden. Kronos schreef wereldwijd componisten aan met een rijk en divers repertoire als resultaat. Zo speelde ze werken van grootheden als Laurie Anderson, Philip Glass en Terry Riley, naast een diverse groep niet-westerse componisten waaronder Tanya Tagaq, Man Wu en Kala Ramnath, die ruimschoots aan bod kwamen.

Nieuwe formats

In samenwerking met het Belgian National Orchestra inaugureerde Bozar een nieuw format voor het publiek binnen het **Prokofiev Festival**: de Prokofiev Happening. Het publiek werd uitgenodigd om Sergei Prokofievs *Zesde symfonie* bij te wonen in Henry Le Bœufzaal, om zich vervolgens in de tweede helft van de avond te laten verrassen door componist en elektronisch muzikant Gabriel Prokofiev (kleinzoon van), of de unieke ontmoeting tussen DJ Olivier Verset, jazzpianist Fabian Fiorini en contrabassist Robin Couderc die zorgden voor een remix van Prokofievs werk, in Zaal M en de Studio. Het was een magische avond voor het publiek, dat werd getrakteerd op een echte 'Festival'-avond.

In februari bracht pianiste **Alice Sara Ott** ons een fantastisch pianorecital omkaderd door een unieke video-installatie: een zeldzaam moment van poëzie dat een voorbode is van een meer scenische oriëntatie voor bepaalde recitals.

Het **nieuwe artistieke seizoen** (24–25) dat feestelijk van start ging in september 2024 bracht enkele opmerkelijke nieuwe formats mee die de lijnen tussen artistieke genres, disciplines en stijlen nog verder doen vervagen.

“Het concertgevoel op z’n kop. In Bozar is het tijdens Staging the concert helemaal oké om je blik door de zaal te laten dwalen.” DE STANDAARD

Een van de hoogtepunten was ongetwijfeld de creatie van het eerste **Staging the Concert** project: “Bartók in Space and Time – een architecturale installatie door Robbrecht en Daem architecten”, geproduceerd door Bozar, in coproductie met het Symfonieorkest Vlaanderen en met de steun van de Tax Shelter. Een groot publiek ontdekte de installaties van de studio Robbrecht en Daem architecten die de ruimte van de Henry Le Bœufzaal overnamen, en hoorde Béla Bartóks *Muziek voor snaren, percussie en celesta* in een nieuwe concertvorm.

Het Staging the Concert-format is een manier om het publiek het concert op een andere manier te laten beleven, om de manier waarop ze ernaar kijken te veranderen. Door kunstenaars, beeldende kunstenaars, architecten en choreografen uit te nodigen om een muziekstuk onder handen te nemen, slaat Bozar een nieuwe weg in, richting de creatie van projecten op maat.

Het project trok een gevarieerd en nieuw publiek aan, met nieuwsgierigen uit de wereld van architectuur en beeldende kunst. Daarnaast waren er mensen die de Henry Le Bœufzaal in haar klassieke opzetting kennen, maar zich aangesproken voelden door de nieuwe muzikale ervaring die *Staging the Concert* met zich meebracht.

De **Concert Croissant**-formule is een ander voorbeeld van verrassing en vernieuwing. Bozar biedt intieme concerten waarbij het publiek het podium deelt met de artiesten op verschillende zondagen per seizoen van 11u tot 13u.

Bozar trok ook een ruimdenkend, generatie-overschrijdend publiek aan met zijn **Bozar Sunday**-format, dat verschillende zondagen per seizoen combineert: bezoek aan de tentoonstellingen, voorstellingen voor jongere bezoekers en gratis workshops in de Hortahal.

Grootse Jazz, Global en Electro avonden

De aanwezigheid van de legendarische Rufus Wainwright en Cecile Mac Lorin Salvant in maart getuigt van de vitaliteit van deze muziek en haar essentiële plaats in het Brusselse muzieklandschap. In april vibreerde de Henry Le Bœufzaal op het geluid van de sitar van Anoushka Shankar, in mei gevolgd door de onstuimige ritmes en hypnotiserende visuele installaties van Ryoji Ikeda.

Elektromuziek maakte zijn grote entree in Bozar, mede dankzij de opening van de Terarkenzaal, na een grondige renovatie ideaal voor het hosten van intiemere concerten en een samenwerking met Reset om gedurende 2024 concerten te presenteren gericht op een nieuw publiek voor Bozar.

In oktober bundelde Bozar zijn krachten met het gloednieuwe elektronische muziekfestival van Brussel, Abrupt Festival, met een gedenkwaardig orgel- en elektronische muziekconcert in de Sint-Michiel- en Sint-Goedelekathedraal.

Gitarist Path Metheny trakteerde het ruim 2000-koppige publiek op een onvergetelijk drie uur durend concert. Ondertussen gaf underground rockzangeres Kim Gordon een geweldige show voor een uitverkochte Henry Le Bœufzaal, in een gloednieuwe opstelling voor een nieuw publiek dankzij de samenwerking met Ancienne Belgique voor dit concert.

“Van intiem sologitarist over volleerd entertainer tot spectaculair eenmansorkest: Pat Metheny hield in zijn eentje Bozar 2,5 uur in de ban.” DE STANDAARD

Films

In 2024 presenteerde Bozar 105 filmvoorstellingen met een **totaal bezoekersaantal van 12.040**.

Onderverdeeld in verschillende programmalijnen zijn er van woensdag tot zondag films te zien bij Bozar met 9 à 10 vertoningen per week: de Premières bieden nieuwe films; de Close-up biedt een uitgebreide focus op een filmmaker, veelbelovend of reeds gevestigd; New Voices geeft een podium aan opkomend talent; Art & Film gaat in dialoog met het artistieke aanbod van Bozar; de Family Film Club is een co-programmatie met de festivals Anima & Filemon en biedt films aan om met het hele gezin te bekijken; Our Burning World behandelt urgente thema's en verdiept zich in maatschappelijke kwesties; Immersive Cinema verkent nieuwe dimensies van verhalen vertellen door middel van immersive- en Virtual Reality.

Close-ups

Bozar Films presenteerde 8 Close-ups waarbij ingezoomd werd op het werk van één regisseur. Hiervoor werd onder andere gekozen voor **Rosine Mbakam**, **Sharon Lockhart**, **Laura Mulvey**, **Lois Parino** en **Sergei Loznitsa**.

Bozar Cinema opende het seizoen 24-25 met een Close-up rond een grote gast: de Thaise filmmaker **Apichatpong Weerasethakul**, een iconische regisseur van de 21e eeuw. Het werd een zeer veelzijdig programma met: een boeiende Talk, vertoningen van zijn eigen films en films gerelateerd aan zijn werk, een Open Air cinema met hedendaagse Thaise cinema, en zijn nieuwste meesterwerk de VR-voorstelling *A Conversation With The Sun* die gedurende 8 dagen volledig uitverkocht was.

Het Close-up format gaf ons ook de gelegenheid om twee regisseurskoppels uit te nodigen (die resoneerden met de tentoonstellingen *Love is Louder* en *Hans/Jean Arp & Sophie Taeuber-Arp*): het Oostenrijkse duo **Tizza Covi & Rainer Frimmel** en het Frans-Italiaanse koppel **Louise Lemoine** en **Ila Bêka** wiens werk draait om hedendaagse architectuur.

De 23

2024 was een uitzonderlijk jaar voor cinema bij Bozar. De Studio en Zaal M op de benedenverdieping van het Paleis voor Schone Kunsten, de thuisbasis van het cinemaprogramma van Bozar, ging in maart 2024 dicht voor ingrijpende renovatiewerken. Gedurende de eerste maanden van de renovatie konden bezoekers terecht in Cinema RITCS, Cinematek, Galerie Jan Mot, Cinema Galleries, en op andere locaties voor hun favoriete filmvoorstellingen. In tussentijd werden andere zalen in het Paleis voor Schone Kunsten aangepast om activiteiten zoals concerten en talks te laten plaatsvinden.

Op 15 oktober opende een nieuwe cinemazaal in Bozar, de 23. Deze bioscoop met 75 zitplaatsen is een terugkeer naar het oorspronkelijke plan uit 1920, zoals Victor Horta het ooit bedacht had, alleen nu uitgerust met de nieuwste technologie en comfortabele zetels. In deze moderne maar gezellige setting zijn er films te ontdekken die nergens anders te zien zijn.

Meer dan 2000 bezoekers bezochten de nieuwe zaal sinds de opening in oktober.

Talks & Debates

De **Talks & Debates** programmatie ging in het voorjaar verder in op het seizoensthema «droom en daad». Waar in het najaar vooral het accent lag op de daad, maakte Bozar in de lente plaats voor dromen. Dromen van meer economische gelijkheid deed de Franse econoom **Thomas Piketty**, die met **Julia Cagé** zijn nieuwe boek kwam voorstellen. Dromen van een meer duurzame toekomst en een beter klimaat deden we tijdens de Climate talk, waarin de conclusies van de laatste COP werden besproken. En op het Afropolitan festival droomden we van een racismevrije wereld. Dit kon niet zonder ook klassendiscriminatie te bestrijden, poneerde **Sibo Rugwiza Kanobana** in zijn nieuwe boek.

Bozar lanceerde een nieuw reeks Youth Talks, waarin jongeren die voor het eerst mochten stemmen, hun dromen deelden en in dialoog gingen met de Franse journaliste **Salomé Sacqué**. De Europese verkiezingen stonden ook centraal in een Europe Talk met als speciale gast **Timothy Garton Ash**. De nationale verkiezingen stonden dan weer centraal op de vierde editie van het **Schrijversparlement**, waarbij vier schrijvers uit het Noorden en Zuiden van het land in dialoog gingen met elkaar.

Maar er was bovenal veel aandacht voor poëzie en literatuur. Er was een avond met de klimaatdichters waarin de grens tussen poëzie en ecologie werd opgezocht. Er was een literaire nocturne in de expo over het Belgische surrealisme, waarin vijf schrijvers zich lieten inspireren door de droomachtige schilderijen van de surrealisten. De Franse romancier **Emmanuel Carrère** kwam praten over *V13*, zijn non-fictieboek over het proces van de aanslagen in Parijs. En er was de Amerikaanse dichter **Eileen Myles** die poëzie schreef over Chantal Akerman en op residentie was in Bozar.

Het seizoen eindigde met een twee keer uitverkochte Henry Le Bœufzaal voor **Live Magazine**.

Ook in het najaar van 2024 mocht Bozar een indrukwekkende reeks gasten verwelkomen. In de lijn van de *Love is Louder* tentoonstelling verdiepten we ons in de liefde, een thema dat meer dan ooit balanceert op het snijvlak van het private en het publieke.

Edouard Louis, **Didier Eribon** en **Geoffroy de Lagasnerie** bewezen dat als geen ander. Met hun scherpe denken en werk verkenden zij de grenzen tussen kameraadschap en een liefde die voor haar eigen bestaansrecht opkomt. Hun keynote en gesprek in een uitverkochte grote zaal openden het seizoen op indrukwekkende wijze.

Ook **Ovidie** en **Eva Illouz** onderzochten de politieke dimensie van het intieme in een diepgravend en inspirerend gesprek. De kunstinstallatie *Pavillion des Amours, aka PAV.LOV*. bood een platform voor participatieve dialogen, waar schrijvers en denkers met het publiek in gesprek gingen over liefde, intimiteit en verbinding.

Een ander hoogtepunt was het tweede thema van dit najaar: de creatieve omzetting van liefde, belicht via artistieke koppels. De retrospectieve rond Hans Arp en Sophie Taeuber-Arp vormde de inspiratie voor verschillende programma's. Dit omvatte onder meer een nieuwe podcast, waarin hun unieke artistieke en persoonlijke relatie centraal stond.

De verbeelding en poëzie kregen dit najaar ook een prominente plaats. **Richard Powers** wist het publiek te betoveren met een presentatie van zijn roman over artificiële intelligentie. De Palestijns-Syrische dichter **Ghayath Almadhoun** ontroerde met aangrijpende verzen over het lijden van zijn volk, terwijl **Claudia Rankine** de geschiedenis van racisme in de VS op een even krachtige als poëtische manier onder woorden bracht.

Tot slot waren er de ontmoetingen met architecten, muzikanten en kunstenaars, die met hun tentoonstellingen en concerten Bozar dit najaar tot een bruisend centrum van creativiteit maakten.

Dat bevestigden ook het publiek: met een **recordopkomst van zo'n 29.000 bezoekers** blijkt het talks en debates programma terug op een onvergetelijk seizoen vol liefde, kunst en inspiratie.

Aija monet © Martin D.

Performances

In 2024 startte Bozar een vaste reeks maandelijkse performances in de Hortahal. Live art maakt Bozar nog meer tot een huis voor de levende kunsten. De performances zijn niet bedacht voor theaterpodia en vergen geen grote opbouw qua licht en scenografie. Ze bespelen de architectuur zo puur mogelijk. De reeks werd al vlug een vaste afspraak en trok een nieuw, enthousiast publiek aan. Elke voorstelling was zo goed als uitverkocht, met een **totaal bezoekersaantal van 3.052**. Hierbij werd gestreefd naar een gezond evenwicht tussen kunstenaars die in Brussel verblijven (Mette Ingvartsen, Ula Sickle) en grote internationale namen (Faye Driscoll, Alessandro Sciarroni, François Chaignaud, Boris Charmatz, Maria Hassabi en Eszter Salamon). De maandelijkse herfstperformances vonden plaats in het kader van de tentoonstelling *Love is Louder*, en voor de vernissage van de tentoonstelling was er de eerste vertoning van Aaton & Herses van Boris Charmatz. De 4 performances van Faye Driscoll kaderden binnen het Kunstenfestivaldesarts.

Elk jaar in oktober gooien de Brusselse musea hun deuren open tot middernacht voor Museum Night Fever. Bozar deed enthousiast mee aan deze nieuwe editie. Op het programma stond de tentoonstelling *Love is Louder* en enkele uitzonderlijke activiteiten binnen dit thema, zoals de radio-ontmoeting geïnitieerd door Anna Raimondo. Dit programma biedt een meerstemmige, meertalige improvisatie over liefde. Het duo Chaos Village (NMSS & Simlo) bracht een unieke audiovisuele performance, waarbij bezoekers werden ondergedompeld in een universum van chaotische beelden en elektrische geluiden: een menselijke interconnectie, een creatieve dialoog tussen DJ's en VJ's. Om de avond in stijl af te sluiten, hielden de zussen Femifé en Sica Kidjo tot één uur 's nachts de feeststemming aan. Bozar mocht niet minder dan **10.872 bezoekers** ontvangen.

Boris Charmatz © Marin D.

Bozar Digital

Bozar verwelkomt de evolutie van artistieke praktijken. Digitale kunsten en nieuwe mediapraktijken maken voortaan structureel deel uit van ons programma. Bozar Digital creëert mogelijkheden om digitaal gemedieerde kunstwerken te verkennen en biedt een dynamisch platform waar verschillende kunsten zich kunnen ontplooiën in het digitale domein. Dit nieuwe hoofdstuk wil de huidige afdelingen van Bozar versterken en ook nieuwe formats binnenloodsen zoals Bozar Arcade en Bozar Immersive. Bozar Digital wil artiesten aanmoedigen, het Bozar-publiek diversifiëren en artistieke en sociale waarden opbouwen via digitalisering. Bozar erkent het belang van nieuwe technologieën voor creativiteit en innovatie in de culturele sector.

In het kader van de tentoonstelling *Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België* ontwikkelde Bozar een innovatief en op technologie gebaseerd kunstproject. Het project nam de vorm aan van een artistiek extra muros-parcours, in en rond het Paleis voor Schone Kunsten. Onder de noemer **Ceci n'est pas une exposition** nodigde Bozar vijf kunstenaars uit om elk twee nieuwe kunstwerken te creëren die in Augmented Reality (AR) verschijnen in de openbare ruimte. De keuze viel op Annabelle Binnerts, Ghita Skali & Salim Bayri, Laure Prouvost en Valérie Mréjen. Hen werd gevraagd zich te laten inspireren door de historische praktijk van de surrealisten en op tekst gebaseerde werken voor te stellen.

Bozar arcade

In februari '24 opende Bozar voor het eerst de deuren voor een nieuwe kunstvorm: videogames. **Bozar Arcade** is een project dat ontworpen werd om bezoekers een gevarieerd aanbod van interactieve en immersieve digitale mediakunst te bieden die niet alleen vermaakt, maar ook inspireert en percepties uitdaagt. De Bozar Arcade-ruimte, goed voor **10.780 bezoekers** in 2024, wordt meerdere keren per artistiek seizoen opnieuw geactiveerd, met een nieuwe selectie videogames die inspelen op de seizoenthema's.

In het kader van het Afropolitan festival Bozar nodigde Laurent Mbaah aka Simlo (beeldend kunstenaar en grafisch ontwerper) en Isabelle Arvers (auteur van *Decolonizing video games*) uit om deze eerste editie van Bozar Arcade (29.02-16.03.2024) samen te stellen. Door de selectie van specifieke artistieke games, stelden ze voor om na te denken over de representatie van lichamen, culturen en spiritualiteit vanuit een Afrikaans en Afrodescendant perspectief. Deze eerste editie van Bozar Arcade onderzocht het potentieel van videogames om een gevoel van gemeenschap en tolerantie te bevorderen en tegelijkertijd de grenzen van de kunst te verleggen.

Met de *Love is Louder* tentoonstelling keerde **Bozar Arcade** terug met een nieuwe editie (12.10.2024-05.01.2025) samengesteld door Julien Annart. Ze verkende de liefde in al haar vormen: romantiek, verwantschap, vriendschap en maatschappelijke banden. De showcase liet zien hoe videogames emotionele banden smeden, krachtige verhalen vertellen en meeslepende ervaringen bieden. Sommige van de geselecteerde games lieten zien hoe je je sterk kunt hechten aan virtuele personages en gevoelens kunt ervaren als echte liefdes. Andere bieden ruimte voor het verkennen van romantische fantasieën en emotionele diepgang, terwijl weer andere een nogal filosofische definitie van romantiek behandelden. Gepresenteerde spellen: **Realistic Kissing Simulator** van **Jimmylands**, **Luxuria Superbia** van **Tale of Tales**, **Ibb & Obb** van **Richard Boeser**, **Player Non Player** van **Jonathan Coryn**, **Queer Man Peering Into A Rock Pool.jpg** van **Fuzzy Ghost** en **Thirsty Suitors** van **Outerloop Games**.

“Gamen lijkt misschien een solitaire aangelegenheid, maar dat klopt niet. Het creëert een gemeenschap met relaties tussen de spelers. Op die manier past het perfect bij de thema's van 'Love is Louder'. Probeer het eens uit.”

DE TIJD

Europees Plan voor Herstel en Veerkracht

Het Europees Herstel- en Veerkrachtplan blijft de belangrijkste bron van projectfinanciering voor de digitalisering van Bozar. Zowel artistiek als operationeel zet Bozar zijn digitaliseringsinspanningen verder. Dankzij deze financiering heeft Bozar twee edities van Bozar Arcade kunnen realiseren - en de cinemazaal Le 23, werd voltooid in 2024. Er zijn ook digitale elementen toegevoegd aan tentoonstellingen (Violins van Jelena Vanoverbeek, Monira Al Qadiri, enz.) en concerten (Cinéconcerts). De IT-, communicatie- en HR-afdelingen en de technische teams hebben ook nieuwe projecten kunnen uitvoeren dankzij de steun van Digital@Bozar: implementatie van Big Data & Deep Learning-tools en hun synchronisatie met het ticketingsysteem. Collega's werden verder ook getraind in de digitale vaardigheden die nodig zijn voor de nieuwe apparatuur en de nieuwe digitale manier van werken.

Bozar for the audience

Een van de grote uitdagingen voor Bozar de komende jaren is een nieuw publiek opbouwen dat zich aangesproken voelt en op lange termijn betrokken blijft bij de activiteiten in ons huis, zonder daarbij ons huidige publiek te verliezen. Bozar moet alles op alles zetten om zijn publiek beter te leren kennen en om het doelpubliek beter te definiëren. Met de lancering van enkele nieuwe formats en de intensifiëring van onze publieksbemiddelingsstrategie met een bijzondere focus op jongeren voert Bozar een actief beleid rond publieksvernieuwing en publieksverbreding.

Gastvrijheid

Gastvrijheid is één van de speerpunten van Bozars vernieuwde visie. Bozar heeft in januari 2024 de nieuwe functie van **Visitors Experience Coordinator** gecreëerd met het oog op het coördineren van verschillende transversale projecten die als doel hebben de bezoekerservaring te verbeteren. In 2024 werd er gefocust op 4 primaire werven: (1) de Horta Hall Experience, (2) de Buying Experience, (3) de Wayfinding Experience en (4) de Visitors Experience Intel.

Horta Hall

Vanaf het seizoen 2025-2026 wil Bozar van de Hortahal het middelpunt van het gebouw maken. We willen de nadruk weer leggen op het verwelkomen en samenbrengen van mensen. Door de ruimte opnieuw te definiëren met licht meubilair en materialen, wordt de grote zaal een warme en gastvrije plek. Het publiek vraagt er ook om: vandaag de dag heeft dit huis een centrale plek nodig waar bezoekers “graag blijven hangen”.

De herinrichting van de Hortahal maakt deel uit van een bredere reflectie over het gebruik van de publieke (gemeenschappelijke, niet-artistieke) ruimtes van het Paleis voor Schone Kunsten. Dit zijn onder andere de Vestibule, de Box Office, de ruimtes naast de Hortahal en de ontvangstruimtes (Ronde Bertouille en banketzalen). Het gebruik van deze ruimtes is opnieuw ontworpen om de bezoekerservaring voor zowel B2C- als B2B-bezoekers te verbeteren.

In mei 2024 werd voor de **herinrichting van de Hortahal** een architectenwedstrijd uitgeschreven in samenwerking met de Bouwmeester Maître Architecte (BMA). In totaal ontvingen we meer dan 90 voorstellen. Het voorstel van architecten Giusto Van Campenhout en kunstenaar Michel François kon de jury overtuigen.

In het najaar 2024 werd het project verder uitgewerkt samen met het geselecteerde team. In het voorjaar 2025 zal een openbare aanbesteding uitgeschreven worden voor de realisatie van het project. De opening van de nieuwe Hortahal is voorzien in september 2025.

Buying Experience

In het najaar 2024 werd het **Buying Experience** project opgestart. De departementen Visitors Experience, IT, Back-Office en DigitalCom maken samen werk van een vereenvoudigde ticketaankoop met nadruk op de eerste aankoop voor een nieuwe klant. Ook de stappen na de aankoop van een ticket worden in dit proces herbekeken. In 2025 zal het voor de bezoeker ook mogelijk worden om in het Paleis via het scannen van een QR-code snel een ticket kunnen aankopen voor de lopende tentoonstellingen.

Wayfinding Experience

Het gebouw van Victor Horta is een architecturale parel, maar wordt voor het grote publiek nog te vaak als een doolhof ervaren. Het project **Wayfinding Experience** is erop gericht de bestaande signalisatie (QR-codes concertprogramma's, onthaalsignalisatie tentoonstellingen, ...) te harmoniseren en te verbeteren (met o.a. digital signage). Het doel is te evolueren tot een permanente en semi-permanente bewegwijzering, zowel digitaal als fysiek, om bezoekers meer autonomie en comfort te geven wanneer ze zich verplaatsen in het Paleis voor Schone Kunsten.

Dit initiatief omvat een project om de digitalisering van de bestaande bewegwijzering van het Paleis voor Schone Kunsten te voltooien en de digitale diensten voor bezoekers te verbeteren en uit te breiden. Het project omvat de aanschaf van specifieke schermen voor de vestibule van het Paleis voor Schone Kunsten als onderdeel van een “digital signage” beleid. Het doel van deze specifieke schermen is het optimaliseren van de schermoppervlakken en het verbeteren van zowel de efficiëntie van het schermbeheer als de informatie die via deze innovatie aan de gebruikers wordt verstrekt. Om dit te bereiken wil het PSK de te communiceren inhoud onderling verbinden, automatiseren en gemakkelijk controleren, wat deze ook mag zijn.

Visitors Experience Intel

Het laatste luik richt zich op het ontwikkelen van een online platform voor bezoekersenquêtes voor de tentoonstellingen (bozar.link/your-opinion) en het afnemen van enquêtes in het Paleis via terminals. In 2024 werden **682 enquêtes** afgenomen. In 2025 zullen de bezoekersenquêtes uitgebreid worden naar andere disciplines en digitaal verspreid worden.

Audience Engagement

Het departement Audience Engagement is verantwoordelijk voor de omkaderende activiteiten die het algemene artistieke programma het hele jaar door ondersteunen en de beleving uitbreiden. Audience Engagement verbindt mensen, gemeenschappen en kunst. Vertrekend vanuit de artistieke eigenheid van het programma ontwikkelen we een aanbod voor het verbreden, verdiepen en diversifiëren van het publiek. In ons werk gebruiken we kunst en cultuur als ontmoetingsplek voor zinvolle, leerrijke ervaringen. We vertrekken steeds vanuit dialoog, ontmoeting en nieuwsgierigheid en bieden een verscheidenheid aan ervaringen voor een heel breed publiek. Vier strategische pijlers verbinden het aanbod: onderwijs, participatie & outreach, kennis en reflectie.

Onderwijs

Om kunst en creativiteit te verankeren in het nationale onderwijscurriculum schakelt Bozar topartiesten in en biedt het scholen onvergetelijke educatieve ervaringen. Docenten en hun leerlingen vormen een belangrijke doelgroep voor Bozar. Jaarlijks bereiken we meer dan 25.000 bezoekers op onze evenementen, van rondleidingen en interactieve concerten tot inleidingen, ontmoetingen en activiteiten op maat. Ze richten zich zowel op degenen die ons artistieke huis voor het eerst bezoeken als op degenen die alle hoeken van het gebouw willen ontdekken tijdens een uitgebreide rondleiding door Horta's paleis. Bozar biedt 'live' ervaringen die aansluiten bij de leefwereld van jongeren, historische thema's actualiseren, de nieuwsgierigheid bevorderen en uitnodigen om nieuwe artistieke trends en muziekgenres te ontdekken.

Cantania, een participatief zangproject voor kinderen uit de tweede en derde graad van de lagere school en hun leerkrachten, wil jongeren actief laten deelnemen aan het artistieke programma. Dit project heeft tot doel om zingen weer duurzaam in de klas te verankeren en na het project te blijven zingen. Met zingen stimuleer je immers de eigenwaarde van jongeren en bevorder je het samenhorigheidsgevoel.

Op zaterdag 8 juni vertolkten honderden Brusselse leerlingen en hun leerkrachten *Quartier Liberté*, een muziekstuk gecomponeerd door Albert Carbonell op tekst van Marc Rosich. De sterren van de dag zijn de kinderen en hun leerkrachten, die een jaar lang in de klas hebben gewerkt om dit concert te brengen. Er stonden meer dan 400 deelnemers op de scène van de Henry Le Bœufzaal en 2500 bezoekers kwamen kijken in de zaal.

In september startte een nieuw traject met 530 leerlingen en 30 docenten uit 13 Brusselse scholen.

Ook binnen de afdeling tentoonstellingen wordt samengewerkt met (kunst) scholen. Naar aanleiding van de tentoonstelling *Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België*, en met het doel om banden te smeden met de kunstenaars van morgen, werd **What Can We Do with a Page? x Atelier Bozar** een gezamenlijke, interdisciplinaire dag van discussie, workshops en co-creatie voor kunststudenten. Bozar nodigde deelnemers van zes Belgische kunstacademies uit om samen met twee groepen gastdocenten, hun docenten en onze medewerkers de artistieke en sociale relevantie van het surrealisme in het heden te verkennen. Geïnspireerd door de traktaten en manifesten van de surrealisten verkenden de studenten de mogelijkheden van de ruimte van een AR-pagina, wat resulteerde in een originele publicatie.

Op de performances trokken we tot slot ook een groot aantal studenten aan van dansscholen (P.A.R.T.S & Luca School of Arts) en boden we hun een aangepaste ticketprijs aan.

Participatie & outreach

Kid's Palace

Op de emoties die kunst en cultuur losweken, staat geen leeftijd. Daarom kunnen klein en groot bij Bozar terecht voor een brede waaier aan activiteiten op maat. Het hele seizoen lang maakte Bozar tentoonstellingen en muziek toegankelijk voor jong en oud, voor kinderen en families.

Met interactieve activiteiten, zoals het Kids Weekend Surrealisme of het interactieve concert Sound & Body van Ictus werden bezoekers uitgenodigd om het programma van Bozar in familieverband te komen ontdekken.

Bozar Sundays

De **Bozar Sundays** is een nieuwe formule die in het leven werd geroepen om jong en oud te laten genieten van een kleurrijke dag vol uitzonderlijke evenementen. Een unieke gelegenheid om onvergetelijke artistieke ervaringen te beleven in een inspirerende omgeving. Tijdens Bozar Sundays wil Bozar een ruimte op mensenmaat zijn waar diversiteit wordt gevierd aan de hand van doordachte artistieke keuzes. Elk bezoek wordt zo een gelegenheid om de ervaring van een specifiek evenement te laten nazinderen, om samen te komen en kunst te ontdekken in een gezellige sfeer.

In november en december 2024 vonden 2 Bozar Sundays plaats met een cine-concert van Nanook of the North en het Winterconcert van het Belgian National Orchestra, samen goed voor 2.034 bezoekers.

Let's Zing Ensemble

In samenwerking met het Belgian National Orchestra en de Munt presenteerde Bozar **Let's Zing Ensemble**. 10 componisten schreven elk een lied en haalden hun inspiratie uit de stad Brussel. Zij vertegenwoordigen verschillende generaties en stijlen, van klassiek tot elektronisch. Het repertoire dat zij componeerden, weerspiegelt de enorme culturele en muzikale diversiteit van Brussel en daagt uit om nieuwe muzikale horizons te verkennen. Maar liefst 560 zangers namen deel en 1500 bezoekers kwamen luisteren in de zaal.

Na het korenparcours is het hoogtepunt van Let's Zing Ensemble een groots samenzangconcert op zondag 23 juni, tijdens het Fête de la Musique! Tijdens dit concert werd het nieuwe repertoire uitgevoerd, begeleid door de muzikanten van de Young Belgian Strings, leden van het Belgian National Orchestra en de Orchestra Academy. De orkestraties werden geschreven door de gerenommeerde componist Dirk Brossé, die samen met Dirk Van de Moortel (artistieke leider Young Belgian Strings) het concert dirigeerde.

Next Generation, Please!

Next Generation, Please! biedt een platform aan jongeren van 15 tot 26 jaar die zich als bewuste, creatieve en mondige burgers profileren in een samenleving waarin hun meningen en ideeën het waard zijn om gehoord te worden. *Next Generation, Please!* stond dit jaar in het teken van bewegend beeld. Vijf groepen jongeren presenteerden de films waar ze een jaar lang met professionals aan sleutelden. Het publiek ontdekte de ideeën, wensen en dromen voor de toekomst van deze jonge creatievelingen die de maatschappij met een frisse blik bekijken. Op 19 mei kregen we de resultaten van één jaar noeste arbeid te zien in de vorm van 4 screenings en 1 video-installatie. Er namen 250 jongeren deel en er waren 500 bezoekers.

50 for the Future

Met *50 for the Future* van het Kronos Quartet, werd tijdens het Ars Musica festival op zondag 17.11.2024 een marathon georganiseerd (600 participanten meer dan 1000 bezoekers). We brachten jonge strijkkwartetten en jongeren in kwetsbare omstandigheden samen via kunst en stelden een zeer diverse groep samen, gaande van amateurs tot studenten en professionele strijkkwartetten. Voordien werd er met wijkhuizen, scholen, woonzorgcentra, vluchtelinghuizen al een uitwisselingstraject opgestart en werden er concerten gepland bij Aber vzw, Cultureghem, Fedasil Auderghem en Calame. Daarnaast werden er ook masterclasses georganiseerd i.s.m. conservatoria. Dit project werd ontwikkeld in nauwe samenwerking met Kronos Quartet, Ars Musica & Chamber Music For Europe en 24 strijkkwartetten.

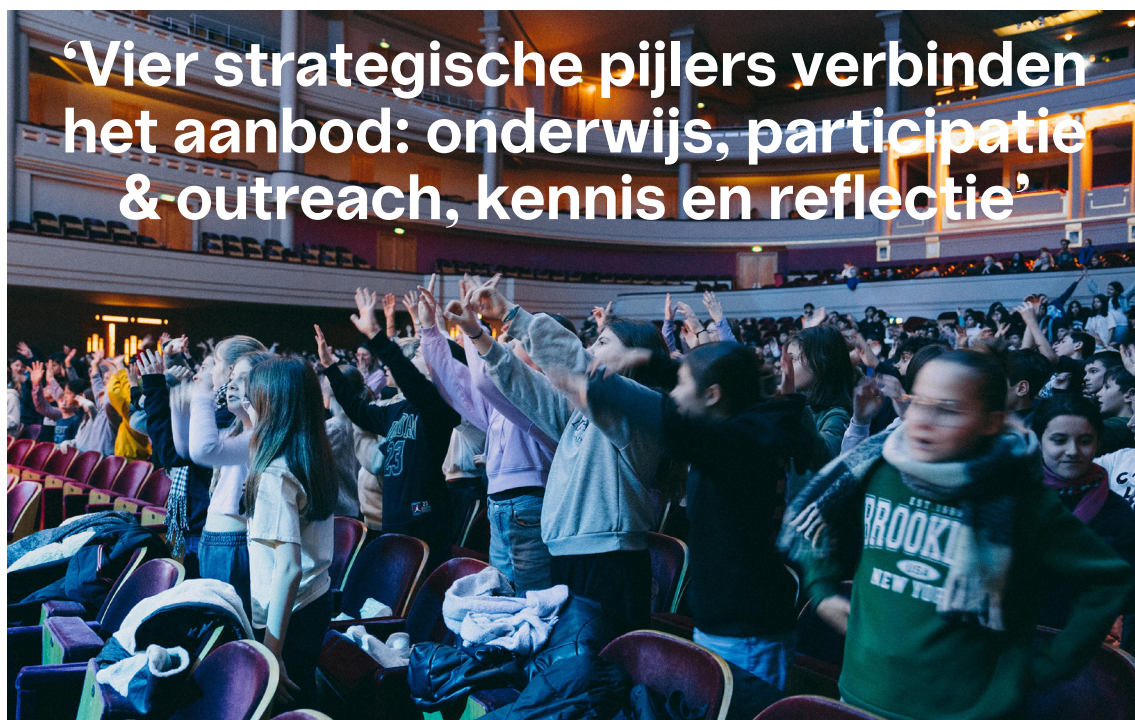
Kennis & reflectie

Voor elke tentoonstelling stelde Bozar een boeiende rondleiding samen die je kennis aanscherpt en van je bezoek een onvergetelijke ervaring maakt. In de aanloop naar nieuwe tentoonstellingen gaven de curatoren een specifieke opleiding aan onze gidsen. Zij maakten het publiek wegwijs in de interpretatie van kunst en moedigden hen aan om de werken vanuit een originele invalshoek te bekijken. Ons gidsenteam speelde daarbij zo goed mogelijk in op de bijzondere verwachtingen en vragen van de deelnemers aan de rondleiding.

In 2024 werden **1.782 rondleidingen** georganiseerd voor groepen in de tentoonstellingen.

Verder werden er inleidingen georganiseerd bij concerten en boden begeleide panelgesprekken een verdiepende ervaring die aansloot bij de thematiek van het concert. Zo was er gesprek rond fysieke en mentale kwetsbaarheid aansluitend bij het concert van Boho Strings (23.04.2024) met Dr. Catherine de Groof, Yamina Krossa, David Ramael, Andreas Scholl en Tamar Halperin.

In september startte het **Kunst op Voorschrift** traject met de Stad Brussel. Dit project stelt artsen en therapeuten in staat om hun patiënten voor te schrijven om deel te nemen aan een culturele activiteit. Ze kregen toegang via individuele tickets of een groepsbezoek op maat.

Bozar for Society

De werking van Bozar stoelt op het nastreven van drie democratische en ethische waarden met oog op een meer solidaire, meer egalitaire en meer duurzame samenleving. Bozar is zich ervan bewust dat het als Brussels cultuurhuis met een nationale en internationale uitstraling een voorbeeldfunctie dient te vervullen op het vlak van diversiteit en inclusie. De meerstemmige publiekscommunicatie, de beeldtaal en de *tone of voice* maken integraal deel uit van het veranderingsproces. Het transformatieproces is ook nodig voor een duurzame werking.

De verandering gaat stapsgewijs. Allereerst plaatsen we het eigen artistieke project onder het cultuurmerk Bozar opnieuw centraal – dit zijn de activiteiten die we zelf cureren en cocureren. Geleidelijk aan passen we de hele organisatie (de vennootschap die instaat voor het programma, de planning, het personeelsplan, de partnerwerking, de fondsenwerving, ...) en het gebouw aan.

Diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie

Vanuit de kunsten wil Bozar bijdragen aan positieve sociale veranderingen. Een structureel diversiteits- en inclusiebeleid vormt in onze visie een van de vier prioritaire werkpunten voor de komende jaren. Een werkgroep bracht in 2024 de verschillende uitdagingen in kaart, verzamelde de nodige studies in de culturele sector (Nederland, Duitsland, Frankrijk) en besprak best practices.

Duurzaamheid

Net als veel andere beschermde erfgoedgebouwen staat het Paleis voor Schone Kunsten voor tal van uitdagingen op het vlak van duurzaamheid, zowel wat betreft het gebouw als de inhoud die het aanbiedt en de verantwoordelijkheid om bezoekers bewust te maken van deze kwesties.

Het Paleis voor Schone Kunsten is gebouwd in de jaren 1920 en staat voor fundamentele uitdagingen op het gebied van energiebeheer, toegankelijkheid en de materialen en middelen die nodig zijn voor het onderhoud en de activiteiten. Zo is er de wens om meer gebruik te maken van herbruikbare materialen als criterium bij openbare aanbestedingen en om duurzame voeding- en korte distributiekkanalen beter te promoten bij de cateringpartners. De verbetering van de luchtkwaliteit binnen onze muren is ook een *work in progress*, terwijl afvalbeheer een realiteit is geworden door de installatie van “sorteerstations” in de kantoren, artiestenruimtes en, later in 2024, in de publieke ruimtes van Bozar. Wat de tentoonstellingen betreft, worden de materialen die gebruikt worden voor de scenografie gedeeld, waar mogelijk hergebruikt of gesorteerd. Tot slot moeten we de energieverbeteringen noemen die de afgelopen jaren in het Paleis zijn doorgevoerd, dankzij de implementatie van een aantal eenvoudige maatregelen en nieuwe automatische en geplande regeling van de verwarmings- en ventilatiesystemen. Sinds de herfst van 2022 wordt de temperatuur in de zalen beperkt tot een houdbaar niveau, met name door de tocht in de tentoonstellingen te beperken en door het sluiten van deuren naar buiten te regelen. Over het geheel genomen hebben deze acties geleid tot een aanzienlijke vermindering van ons gas- en elektriciteitsverbruik sinds 2022. In de toekomst zal er ook worden geïnvesteerd om de bestaande verlichting te vervangen door LED-verlichting, het automatisch uitschakelen van bepaalde ruimtes en het isoleren van verwarmingsbuizen. Er moeten nog veel projecten worden uitgevoerd, maar de positieve dynamiek waartoe het Paleis zich heeft verbonden, weerspiegelt een gemoedstoestand die de organisatie in de toekomst wil handhaven.

Op Europees niveau vermelden we de lancering begin 2024 van het Creative Europe project ‘**Studiopia: Enter the Symbiocene with Arts and Science**’ waarvan één van de doelstellingen is om culturele instellingen zoals Bozar aan te moedigen om meer rekening te houden met duurzame ontwikkeling.

Ethische code

Op 25 januari 24 heeft de raad van bestuur het financieringsbeleid van het Paleis voor Schone Kunsten goedgekeurd. Aangezien de structurele dotatie slechts ongeveer 49% van de totale jaarlijkse begroting financiert, moet de instelling een aanzienlijk deel van haar financiering uit eigen middelen halen om haar opdracht van openbare dienst te kunnen vervullen. Daarom streeft de instelling naar duurzame partnerschappen met betrouwbare, gerenommeerde partners die dezelfde waarden nastreven: **democratische waarden, respect voor mensenrechten, de bevordering van inclusie en diversiteit, en de bevordering van onderwijs.**

Daarom werd een ethische code opgemaakt die de gedragsregels beschrijft die van toepassing zijn op fondsenwerving initiatieven uit externe bronnen, of het nu gaat om particulieren, filantropische organisaties, stichtingen, bedrijven of overheidsinstanties.

In het algemeen zijn de principes die ten grondslag liggen aan fondsenwerving de afwezigheid van misleiding met betrekking tot de bestemming van fondsen, de afwezigheid van dubbele financiering en dubbele integriteit. Dit laatste principe omvat de integriteit van het programma om de invloed van derde investeerders erop te beperken, en de integriteit van de betrokken partijen om belangenconflicten te vermijden (of te melden als ze onvermijdelijk zijn).

Naleving van deze principes wordt gegarandeerd door een grondig onderzoek van de potentiële partner, met name op basis van externe lijsten, zowel negatief (uitsluitingslijst van het Norges Bank Investment Fund) als positief (lijst van ondertekenaars van de United Nations Principles for Responsible Investments, BCorp-certificering, enz.)

Dit onderzoek wordt aangevuld met een interne scoringstabel die gebaseerd is op publiek beschikbare informatie en die verschillende soorten risico's beoordeelt, zoals sectorale, reputatie-, milieu-, sociale of bestuursgerelateerde risico's.

De uiteindelijke goedkeuring wordt gegeven door het uitvoerend comité op basis van de verzamelde informatie.

Kunst als katalysator voor maatschappelijke verandering

Momenteel werkt Bozar aan vijf lopende Europese projecten die ondersteund worden via de Creative Europe- en Horizon Europe programma's van de Europese Unie. Deze projecten reflecteren de inzet van Bozar om kunst en cultuur niet alleen als creatieve expressie, maar ook als katalysatoren voor maatschappelijke verandering in te zetten. De projecten hebben diverse thema's, van mentale gezondheid en ecologische duurzaamheid tot culturele uitwisseling en artistieke innovatie. Ze bieden een platform voor internationale samenwerking en stimuleren dialoog, waarbij kunst en wetenschap samenkomen om maatschappelijke vraagstukken te verkennen en aan te pakken.

Het project *PIT - Perform Inform Transform* onderzoekt de rol van performance in musea en zal nieuwe performatieve werken en onderzoeksactiviteiten co-creëren tot 2027. Het *CARE - Culture for Mental Health*-initiatief richt zich op de integratie van kunst in het bevorderen van mentale gezondheid, terwijl *Beautifulfood* het thema voeding onderzoekt door middel van workshops en debatten. Daarnaast zal het *Halaqat*-project, in samenwerking met het Goethe Instituut, de artistieke creaties uit de Arabische wereld ondersteunen, en *Studiopia 2* bouwt verder op de eerdere succesvolle editie door de relatie tussen kunst, wetenschap en de natuur te verkennen in de richting van ecologische balans.

Governance & funding

Governance

De Raad van Bestuur telt twaalf leden met stemrecht en is samengesteld uit een gelijk aantal Nederlandstalige en Franstalige leden. De leden van de Raad van Bestuur, inclusief de voorzitter en ondervoorzitter, worden door de Koning benoemd bij een in ministerraad overlegd koninklijk besluit.

De Raad van Bestuur waakt over de autonomie van het Paleis voor Schone Kunsten, keurt de budgetten goed die nodig zijn voor de realisatie van de artistieke activiteit vastgelegd door de directie en stelt de jaarrekeningen op die ter goedkeuring worden voorgelegd aan de aandeelhouders tijdens de algemene vergadering. De bestuursleden worden benoemd voor zes jaar en oefenen hun mandaat kosteloos uit.

In 2024 vonden zes vergaderingen van de Raad van Bestuur plaats. Voor 4 dossiers werd een bijkomende elektronische procedure georganiseerd. Jaarlijks evalueert de Raad van Bestuur de jaarrekening van het voorgaande boekjaar, de begroting van het huidige en komende boekjaar en het personeelsplan van het huidige werkingsjaar. Daarnaast boog de Raad van Bestuur zich in 2024 onder andere over de *code of ethics* die Bozar voorstelde in het kader van fondsenwervingsinitiatieven, Het aflopen van het beheerscontract met de federale overheid in 2024 — tijdelijk verlengd met één jaar in afwachting van een nieuwe regering — en de daarmee gepaard gaande institutionele onzekerheid vormden een uitdagende periode voor Bozar. In deze context speelde de raad van bestuur een belangrijke rol door strategisch advies en ondersteuning te bieden. De raad van bestuur blijft een krachtige pleitbezorger van een personeelsbeleid dat mentaal en fysiek welzijn centraal stelt en moedigt de directie actief aan om dit principe vast te verankeren in hun beleid en besluitvorming, waarbij ze het belang van veerkracht en een ondersteunende werkomgeving benadrukken als essentiële factoren voor het welzijn en de groei van medewerkers.

De Raad van Bestuur bestaat uit:

Isabelle Mazzara, voorzitter
Els Silvrants-Barclay, vice-voorzitter
Thierry Bouckaert
Christine Claus
Jan Cornillie
Hakima Darhmouch
Jean Eylenbosch
Jos Geysels
Hilde Laga
Mohamed Ouachen
Dominique Savelkoul
Zehra Sayin

Maeenas Dinner© Fabrice Debatty

Funding

Het financiële model van het Paleis voor Schone Kunsten is gebaseerd op een combinatie van inkomsten. De federale dotatie (aangevuld met een jaarlijkse subsidie van de Nationale Loterij) wordt aangevuld met een aanzienlijk deel van eigen inkomsten uit de verkoop van tickets, zaalverhuur, bedrijfsponsorings, mecenaat en subsidies. Bozar heeft zijn financieringsmodel opgebouwd rond drie strategische pijlers: Partnerships & Filantropie (P&P), Institutionele Relaties (IR) en zaalverhuur. Deze aanpak stelt Bozar in staat om een evenwichtige en duurzame financiële basis te creëren, terwijl er ruimte blijft voor artistieke vrijheid en maatschappelijke impact.

Bozar heeft zijn fundraising model opgebouwd rond drie strategische pijlers: *Partnerships & Philanthropy* (P&P), *Institutional Relations* (IR) en *Zaalverhuur*. Deze benadering stelt Bozar in staat om een evenwichtige en duurzame financiële basis te creëren, die tegelijkertijd ruimte biedt voor artistieke vrijheid en maatschappelijke impact.

Partnerships & Philanthropy (P&P)

Het Partnerships & Philanthropy-departement is verantwoordelijk voor het aantrekken van steun uit de privésector, waaronder bedrijven, stichtingen en particulieren. Bozar richt zich op het opbouwen van *meaningful partnerships*, waarbij langdurige en inhoudelijke samenwerkingen worden gezocht die direct gekoppeld zijn aan het artistieke project. De relaties met bedrijven worden versterkt door strategische samenwerkingen met belangrijke partners zoals BNPPF, Proximus, Denys, en Piano's Maene. In 2024 verwelkomde Bozar nieuwe Corporate Patrons, waaronder Lombard Odier en Puilaetco, en werd het contract met Bloomberg verlengd. Ook werd een aanzienlijk aantal evenementen georganiseerd, waaronder privé-avonden, netwerkevenementen en een jaarlijks Galadiner die zowel zakelijke als artistieke netwerken met elkaar verbonden.

Daarnaast biedt Bozar verschillende donateursformules aan via *Maecenas Relations*, zoals Bozar Maecenas, Bozar Patrons en Bozar Circle, met een focus op jongere doelgroepen. In 2024 had Bozar 240 vaste leden en organiseerde het exclusieve activiteiten voor deze groep, zoals tentoonstellingsbezoeken en nocturnes. Bozar ontvangt ook steun van stichtingen, zowel nationaal als internationaal, die kunst en cultuur toegankelijk maken voor kwetsbare doelgroepen, met een nadruk op jongeren uit diverse achtergronden.

Institutional Relations (IR)

Publieke en institutionele steun vormt een andere belangrijke bron van aanvullende financiering voor Bozar. In 2024 waren er verschillende samenwerkingen met zowel nationale als Europese overheden en stichtingen. Bozar werkt nauw samen met de Belgische Federale Overheid, onder wiens voogdij zij opereert. Via grootschalige tentoonstellingsprojecten in Brussel of het organiseren van evenementen in het buitenland, zoals concerten in het Belgium House voor de Olympische Spelen in Parijs, werkt zij binnen het kader van de culturele diplomatie mee aan het imago van België in het buitenland.

De Voorzitterschappen van de Europese Unie (meer in 2024 België en Hongarije) vormen een belangrijk ankerpunt voor het institutionele beleid binnen Bozar. Maar ook EU-gefinancierde projecten maken een belangrijk onderdeel uit van de werking van Bozar. Deze meerjarige projecten laten toe om een grote en diverse waaier aan artistieke activiteiten te organiseren. Ze laten ook intense samenwerkingen toe met zowel gekende als nieuwe artistieke en academische partners over de landsgrenzen heen.

De afdeling is daarnaast actief in het onderhouden van relaties met diplomatieke kringen en culturele instellingen wereldwijd, wat de internationale positie van Bozar versterkt. In 2024 werd Bozar lid van nieuwe netwerken zoals IETM en CIMAM, die verder bijdragen aan de strategische ontwikkeling van de organisatie en haar artistieke en educatieve projecten.

Zaalverhuur (Hall Rentals)

Zaalverhuur is een belangrijke inkomstenbron voor Bozar, die het mogelijk maakt om het Paleis voor Schone Kunsten optimaal te benutten. In 2024 werden 129 evenementen georganiseerd door derden, variërend van culturele activiteiten tot zakelijke bijeenkomsten. Bozar heeft een nieuwe strategie geïmplementeerd om de verhuur van de HLB-zaal voor externe culturele activiteiten te vergroten, met speciale aandacht voor samenwerkingen met concertpromotoren die aansluiten bij het Bozar-programma. Dit heeft niet alleen financiële voordelen, maar biedt ook de gelegenheid om het gebouw als veelzijdige en prestigieuze locatie voor culturele evenementen verder te profileren.

Deze drie pijlers – *Partnerships & Philanthropy*, *Institutional Relations* en *Zaalverhuur* – versterken elkaar en zorgen voor een solide en diverse basis die Bozar in staat stelt om zijn artistieke ambities te realiseren en zijn missie van culturele toegankelijkheid en maatschappelijke impact te verwezenlijken. Het gediversifieerde fundingmodel maakt het mogelijk om de continuïteit van Bozar te waarborgen en tegelijkertijd ruimte te bieden voor artistieke experimenten en nieuwe samenwerkingen op zowel lokaal als internationaal niveau.

Marketing & Communicatie

Om de nieuwe artistieke visie van Bozar kenbaar te maken naar ons trouw en een nieuw publiek, was het erg belangrijk om een goed begrip te krijgen van deze visie. We bepaalden de merkidentiteit (de meerstemmige blik) en ontwikkelden een contentstrategie die toelaat op een doordachte, efficiënte en consistente wijze over Bozar en zijn aanbod te communiceren. We voerden vaste content formats in die we op meerdere kanalen toepassen: de nieuwsbrief, de sociale mediakanalen en de vernieuwde homepage op de website. De website transformeerde daarmee van een 'product'-georiënteerde aanpak naar een 'storytelling'-aanpak waarbij we de bezoekers begeleiden in hun keuze doorheen het ruime aanbod. Aanvullend werd een seizoensmagazine in drie talen gecreëerd met inspirerende artikelen over een selectie aan belangrijke evenementen die de nieuwe visie tastbaar maken. Dit magazine werd verspreid in België in september 2024. Deze content zullen we hergebruiken op andere kanalen doorheen het gehele seizoen, zoals bijvoorbeeld een *light* versie onder de vorm van een magazine van 16 pagina's bij *De Standaard* op 11 september 2024.

Op het gebied van digitale innovatie hebben we grote stappen gezet. Ten eerste werd de homepage en de kalender op de website vernieuwd. Ten tweede werd de eerste fase van het implementatieproces van het nieuwe emailmarketingstelsel (Actito) afgerond. De nieuwsbrief wordt nu via een nieuw e-mailsysteem verstuurd, wat toelaat om veel efficiënter en gericht mailings te kunnen uitzenden naar ons publiek. Deze technische evolutie bespaart zeer veel tijd bij de medewerkers. Ten derde is een basisdashboard geïntroduceerd in Click waardoor we het gedrag van bezoekers beter kunnen analyseren. Tot slot hebben we Asana, de online projectplanning-tool verder geïmplementeerd waardoor de interne samenwerking veel efficiënter verloopt.

Op marketinggebied was de campagne voor de tentoonstelling *Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België* een groot succes. We zetten daarbij ook een succesvolle campagne rond een combiticket op met het KMSKB en de tentoonstelling IMAGINE! 100 Years of International Surrealism. Andere promotieacties waren een influencerscampagne op onze sociale media, een flyeractie met steltlopers verkleed als giraffen in het Centraal Station van Brussel ...

In mei lag de focus op de aftrap van het nieuwe muziekseizoen met de campagne 'A Room Full of New Voices' met een eigen, herkenbare identiteit en beelddramaturgie. Tot slot creëerden we naar aanleiding van het nieuwe seizoen '24-'25 en de Opening Week (september) een campagne onder de noemer 'A Room Full of Voices'.

De persdienst gooide hoge ogen met uitstekende perscampagnes voor de tentoonstellingen rond *Histoire de ne pas rire. Het surrealisme in België*, *Chantal Akerman. Travelling* en *James Ensor. Maestro*. In het najaar werd een persreis georganiseerd naar Parijs rond de expo van het koppel Hans/Jean Arp en Sophie Taeuber-Arp. In september bracht een persbezoek aan de repetitie van Staging the Concert door Robbrecht en Daem architecten veel media-aandacht. Voor muziek ontvingen we verschillende lovende kritieken voor Kim Gordon, Pat Metheny en Arooj Aftab. Het Abrupt Festival werd breed uitgemeten in bijna alle kranten en *De Standaard* had een sterk interview met Klaus Mäkelä.

Investments

HLB podiumverlichting

Sinds enkele jaren werkt het Paleis voor Schone Kunsten aan een project om de podiumverlichting in de Henry Le Bœufzaal te integreren. Voor een deel van activiteiten wil het project de hangbruggen afschaffen die het perspectief van het podium visueel belemmeren. Aan het einde van het project zal de zaal profiteren van een verbeterde esthetiek en meer flexibiliteit in de overgang tussen verschillende activiteiten.

Dit technisch zeer complexe project vereist veel voorbereidend werk dat nauwelijks zichtbaar is voor het publiek. In de eerste helft van 2024 vonden er voornamelijk bekabelingswerkzaamheden plaats ter voorbereiding op de installatie van de lichten tijdens de zomermaanden.

Tijdens de zomermaanden werden de lichten in het plafond geïnstalleerd. De daaropvolgende maanden werden besteed aan de voorbereidingen voor de installatie van de verlichting in de zaal zelf. Tegen 2025 zouden de installaties tijdens de zomermaanden voltooid moeten zijn.

HLB zaalverlichting

Zodra de integratie van de HLB podiumverlichting voltooid is, wil het Paleis voor Schone Kunsten zijn verlichtingswerkzaamheden voortzetten door de openbare verlichting in de Henry Le Bœufzaal te verbeteren. Deze verlichting, die momenteel wordt verzorgd door TL-buizen en losse wandlampen, zal worden voorzien van LED waarvan de intensiteit continu kan worden gevarieerd in plaats van de huidige niveaus, die niet voldoen aan de behoeften van de artistieke productie.

De Regie der Gebouwen financiert de studies voor dit project.

Orgel

Er is een bestek voor de reconstructie van het orgel gepubliceerd met het oog op de selectie van bekwaam orgelbouwers, die in eerste instantie gevraagd zullen worden een aanvraag in te dienen en vervolgens een project in te dienen.

De openbare aanbestedings- en selectieprocedure staat onder toezicht van een orgelcommissie die bestaat uit eminente organisten en specialisten op het gebied van orgelbouw.

De procedure moet leiden tot de aanstelling van een orgelbouwer in januari 2025.

Zaal M / Studio

De renovatiewerkzaamheden aan de zalen M en Studio begonnen op 17 juni, terwijl de eerste fase van de sloopwerkzaamheden op 1 juli begon.

Nadat de ontmanteling voltooid was, ging het werk in de tweede helft van het jaar verder om de originele betonnen kolommen en balken – die weer zichtbaar zullen zijn – te herstellen en opnieuw op te bouwen.

Dit grote renovatieproject, gefinancierd door Beliris, moet eind 2025 klaar zijn en zal het Paleis voor Schone Kunsten twee volledig gerenoveerde, toegankelijke en technisch bijgewerkte concertzalen geven.

BNO repetitieruimte

Naast deze projecten in het Paleis voor Schone Kunsten houdt het Investments-team ook toezicht op de bouw van een nieuwe repetitiezaal voor het Belgian National Orchestra in het Generali-gebouw.

Het project, dat gefinancierd wordt door een Beliris-subsidie die aan het BNO werd toegekend, ging half oktober van start en moet in de zomer van 2025 voltooid zijn.

Human Resources

Personeelsbeleid

De kerntaak van de afdeling is er in eerste instantie op gericht om een personeelsbestand te beheren die voldoet aan de noden en de verwachte competenties van de afdelingen, binnen het kader van een personeelsplan, en rekening houdend met de algemene beleidsvisie. Het HR-beleid is gebaseerd op een gerichte rekrutering en begeleiding van de werknemers door het voeren van een transparante en correcte loonadministratie, een aangepast beleid inzake vorming en loopbaanbegeleiding, een optimalisatie van de arbeidsvoorwaarden en de bewaking van het welzijn door middel van een adequate interne communicatie en een open overleg.

In het kader van de optimalisatie van het HR-beleid, ondersteund door de Raad van Bestuur, zijn bijkomende analyses lopende teneinde de uitdagingen voor 2025 en volgende jaren het hoofd te kunnen bieden en dit in overleg met de syndicale partners. De prioritaire aandachtspunten hierbij zijn de loonpolitiek, het welzijn van de medewerkers en de optimalisatie van de organisatie op basis van de visienota.

Personeelsbestand

Voor 2024 bedraagt het totale personeelsbestand van het Paleis voor Schone Kunsten 243 medewerkers, waarvan 188 met een contract van onbepaalde duur.

In het kader van het Personeelsplan 2024 werd het totale aantal FTE's voor 2024 op maximaal 249,98 FTE ingeschat, waarvan 220,38 FTE's onder een contract van onbepaalde duur en 29,60 FTE onder contract van bepaalde duur. Het Personeelsplan 2024 werd gerespecteerd.

Inzake rekrutering in 2024 werden 2.200 kandidaturen ontvangen. In totaal vonden er 232 sollicitatiegesprekken plaats, voor 41 verschillende vacatures, op basis waarvan 118 nieuwe (vaste en tijdelijke) medewerkers werden aangeworven.

In 2024 werd ook de harmonisatie van het systeem van de forfaitaire onkosten gerealiseerd op basis van een ruling met FOD Financiën. Vanaf 1 februari 2025 zullen de cachet-contracten vervangen worden door interim-contracten.

Vormingen en opleidingen

In 2024 volgden de medewerkers van het Paleis voor Schone Kunsten in totaal 3.992 externe opleidingsuren, waarvan meer dan 25% (1.281 uren) in het kader van het Digitaal Herstelplan. Deze worden bijkomend aangevuld door interne opleidingsuren naargelang de behoeften.

De opleidingen vloeiden vooral voort uit de strategie- en functiebehoeften rekening houdend met de individuele talent- en loopbaanontwikkeling. Daarnaast werden opleidingen georganiseerd met bijzondere aandacht voor People Management en inzicht in de eigen leiderschaps- en communicatiestijl. Meerdere leidinggevendenden hebben een leiderschapstraining gevolgd, in navolging van de trainingen die in 2023 al zijn gevolgd. Ook hebben diverse medewerkers, variërend in hiërarchische niveaus, deelgenomen aan verschillende opleidingen Project Management.

In het kader van het Digitaal Herstelplan hebben we in 2024 verschillende educatieve initiatieven ontplooid om de digitale vaardigheden van onze medewerkers te versterken. Eén van de meest opvallende inspanningen waren de Artificial Intelligence informatiesessies en datawandelingen in Brussel, georganiseerd in samenwerking met Fari Instituut. Op deze manier willen we onze medewerkers, van alle hiërarchische niveaus, warm maken en meer informatie geven over artificiële intelligentie en hoe die van toepassing kan zijn voor het Paleis voor Schone Kunsten. Verder waren er diverse opleidingen die gericht zijn op de nieuwste softwareprogramma's. De opleidingsvragen kwamen hier zowel vanuit de leidinggevendenden als vanuit de medewerkers zelf.

We hebben de vraag naar taalcurssussen verder zien stijgen. Deze toename weerspiegelt niet alleen de groeiende erkenning van het belang van meertaligheid in ons cultuurhuis, maar ook de bereidheid van onze medewerkers om hun linguïstische vaardigheden te verbeteren. De taalcurssussen werden dan ook opnieuw face-to-face georganiseerd in kleine groepen binnen het Paleis voor Schone Kunsten. Dit jaar lag de focus vooral op het Nederlands.

We hebben trainingen toegevoegd die specifiek gericht zijn op de operationele-technische aspecten van de huidige functie van medewerkers. Dit om de efficiëntie te verbeteren en nieuwe werkwijzen te introduceren.

Verder zijn ook de jaarlijkse recyclages van de veiligheidsopleidingen aan bod gekomen zoals EHBO, brandpreventie en -bestrijding en hoogtewerk.

Stagiairs en vrijwilligers

Een 20-tal studenten liep stage in verschillende departementen van het Paleis voor Schone Kunsten in het kader van hun opleiding. We verwelkomden ook stagiairs voor Werkervaringsstage via de VDAB en het project Escapades waarbij ex-gedetineerden, direct volgend op hun vrijlating een stage van twee maanden in het Paleis voor Schone Kunsten lopen. Tenslotte hebben we opnieuw enkele stagiairs via het Spaanse Ministerie voor Cultuur en Sport verwelkomd.

In totaal waren een 40-tal vrijwilligers dit jaar actief in het Paleis voor Schone Kunsten. Enkele vrijwilligers zijn op regelmatige basis actief, zoals de Young Ambassadors, maar er werd ook een beroep gedaan op vrijwilligers voor eenmalige projecten. Daarnaast konden we dit jaar opnieuw rekenen op vrijwilligers via 'Volunteer for a change' van de Europese Commissie, deze keer voor het festival Let's Zing Ensemble.

CPBW (Comité ter preventie en bescherming op het werk)

Het CPBW kwam dit jaar negen keer samen om verdere stappen te nemen, op basis van het jaarlijkse actieplan, om het welzijn en de veiligheid van elke medewerker te verbeteren.

Er is in 2024 wederom veel tijd geïnvesteerd in het verhogen van het bewustzijn op het gebied van het naleven van procedures en het dragen van beschermingsmiddelen (individueel en collectief) op de werkplek. Daarnaast is ook het systematiseren van het opstellen van risicoanalyses voor onze activiteiten verdergezet, in samenwerking met medewerkers van de verschillende afdelingen.

Speciale aandacht was er dit jaar voor de legale technische controles van de uitrustingen, zoals hijstoestellen, liften, stellingen, hoogtewerkers, loopbrug, etc.

Nieuwe medewerkers werden systematisch geïnformeerd over de verschillende veiligheids- en welzijnsprocedures. Ook werden opleidingen voorzien voor het gebruik van hoogtewerkers, tillen en dragen, ergonomie, heftruck, stapelaar, elektrische transpalet. In dit opzicht is de komst van een nieuwe Preventieadviseur met de kwalificaties om intern verschillende opleidingen te verzorgen, een pluspunt. Tenslotte werden recyclage-opleidingen gegeven voor EHBO en brandbescherming.

Er werd materiaal aangekocht om in veilige werkomstandigheden te kunnen werken, zoals twee nieuwe hoogtewerkers en aangepaste harnassen. Op het gebied van ergonomie werden elektrische zit-sta bureaus aangekocht om de ergonomie van de werkplek te verbeteren en werd een training voorzien voor het correct gebruik.

De medewerkers zijn gesensibiliseerd voor het correct en tijdig aangeven van arbeidsongevallen en waar nodig, zijn preventiemaatregelen genomen om deze in de toekomst te vermijden.

Op het einde van jaar werd een globale psychosociale enquête gehouden onder de medewerkers. Op basis van de resultaten hiervan zal in 2025 een Actieplan worden opgesteld om, waar nodig, de situatie te verbeteren.